

Joanna Ciesielska-Klikowska, *Francja i Niemcy w procesie integracji europejskiej w latach 1992–2007*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2017, ss. 592.

Znawczyni procesu integracji europejskiej, Joanna Ciesielska-Klikowska opublikowała książkę, w której kontynuowała problematykę rozważaną w pracy doktorskiej na temat wpływu Francji i Niemiec na dynamikę integracji europejskiej. Badaczka słusznie zauważyła we wstępie, że relacje francusko-niemieckie były nacechowane do końca II wojny światowej konfliktami, które wyznaczała rywalizacja o wpływy i prestiż. Skłonienie się ku współpracy, początkowo z wyróżnieniem spraw gospodarczych, wynikało z pamięci o niechlubnych wydarzeniach 1871 roku oraz I wojnie światowej. Niestety, ład wersalski nie przyniósł stabilizacji Europejczykom, a idea Ligi Narodów poniosła klęskę. Działania podjęte po II wojnie światowej miały zapobiec kolejnym tragediom i pokazać siłę płynącą z działań na rzecz integracji, a aktywność liderów tego procesu, czyli Francji i Niemiec była bacznie obserwowana nie tylko wśród naukowców i publicystów, stanowiąc przedmiot szerokiego dyskursu.

Problematyka poruszona w pracy jest popularna i doczekała się wielu rozpraw i analiz, jednakże szereg książek i opracowań eksperckich powstawało *ad hoc*, wynikając m.in. z potrzeby przygotowań ekspertyz potrzebnych do implementacji działań politycznych. Na tle innych prac rozprawę wyróżnia dystans badawczy, pozwalający Autorce na wnikliwe prześledzenie aktywności obu państw w działaniach na rzecz integracji kontynentu przy wykorzystaniu metody historycznej. J. Ciesielska-Klikowska postanowiła, że swoje badania zawrze w siedmiu rozdziałach, które wyznaczyła według kryterium problemowo-chronologicznego. W pierwszym rozdziale postawiła tezę, że Francja i Niemcy były motorem integracji europejskiej. Drugi rozdział poświęciła zjednoczeniu Niemiec i powstaniu Unii Europejskiej w 1992 roku. Koresponduje z nim rozdział piąty dotyczący zaangażowania Francji i Niemiec we wprowadzanie reform instytucjonalnych w UE, których rezultatem były niewdrożona Konstytucja Europejska oraz obowiązujący aktualnie traktat lizboński. Pozostałe rozdziały powstały poprzez wyodrębnienie ważnych zdaniem Autorki polityk w działaniach UE. Rozdział trzeci dotyczy wpływu Francji i Niemiec na utworzenie Unii Gospodarczej i Walutowej, rozdział czwarty – zaangażowania państw w budowanie Wspólnej Polityki Zagranicznej, Bezpieczeństwa i Obrony, a piąty – Europejskiego Obszaru Wolności, Bezpieczeństwa i Sprawiedliwości. W ostatnim z rozdziałów J. Ciesielska-Klikowska przedstawiła postawę oraz działania Francji i Niemiec wobec kwestii wschodniego rozszerzenia Unii Europejskiej.

Źródła uwzględnione w pracy świadczą o erudycji i wnikliwej znajomości prac środowiska podejmującego się badań nad rolą Francji i Niemiec w procesie integracji europejskiej. Badaczka odwołała się do opracowań prawnych, naukowych i publicystycznych, nie stroniąc od penetracji badań *think thanków* zajmujących się polityką Francji i Niemiec. Jako zwolenniczka uwzględniania w badaniach naukowych wspomnień i biografii żałuje jednak, że w pracy pominięta została postać i teksty Jacques'a Attali, doradcy prezydenta François'a Mitterranda. Tym bardziej, że politolożka wykorzystwała wspomnienia Horsta Teltschicka, doradcy prezydenta Helmuta Kohla. Charakter książki zmodyfikowałoby uwzględnienie poglądów i prac dyplomatów, często publikujących w języku polskim, np. Pierre'a Buhlera. Analiza wspomnień polityków, jak np. pełniącego funkcję ministra spraw zagranicznych RFN Joschki Fischera także uatrakcyjniłaby książkę. Postawione w pracy cezury czasowe oraz szerokie spektrum poruszanych spraw powodują, że czytelnik rozumie, że dobór źródeł jest w dużej mierze uzależniony od subiektywnych wyborów badaczki, ograniczeń czasowych oraz docenia znakomite

wykorzystanie niemieckiej, angielskiej i francuskiej literatury przedmiotu. Jednocześnie trzeba jednak zauważyć znaczenie nieuwzględnionych prac traktujących o wybranych płaszczyznach procesu integracji europejskiej, np. książce Aleksandry Zięby na temat roli Niemiec w procesie rozszerzania Unii Europejskiej, czy dotyczącej Europejskiej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony książce Beaty Przybylskiej.

Z rozważań J. Ciesielskiej-Klikowskiej dowiadujemy się, że działania francusko-niemieckiej pozytywnie wpłynęły na przeobrażenia na kontynencie europejskim i przyniosły „sukces europejskiej integracji” (s. 569), a lata 1992–2007 były pomyślne dla Europy. Dekadę później Francja i Niemcy zostały skonfrontowane z nowymi problemami, których rozwiązywanie będzie zależało także od percepcji obu państw na arenie międzynarodowej oraz możliwości budowania sojuszy, w celu rozwiązywania wcześniej niedokuczliwych na taką skalę problemów, np. migracji, zagrożeń terrorystycznych, czy eurosceptycyzmu. Zarówno czas *prosperity* rozwoju integracji europejskiej, jak i lata przepelnione obawami wywołanymi poczuciem zagrożenia, należy badać z pożytkiem dla kolejnych pokoleń Europejczyków, zastanawiając się nad potrzebami odbiorców i dokonując wielu, czasem trudnych wyborów, np. uwzględniających aktualne trendy i ponadczasowe oczekiwania.

Przyjęta w pracy ocena stosunków i działań francusko-niemieckich w Unii Europejskiej poprzez prymat aktywności na rzecz wdrażania prawnych rozwiązań dotyczących podejmowania procesów decyzyjnych jest jednym z wielu sposobów przedstawiania znaczenia tandemu francusko-niemieckiego, które podejmują naukowcy. Zyskał on uznanie i często takie prace są lekturami studentów nauk humanistycznych i społecznych. Praca J. Ciesielskiej-Klikowskiej wzbogaciła polski dorobek z zakresu badań nad integracją europejską, a jej Autorka zdobyła wiele umiejętności przydatnych w badaniach europejskiej sceny politycznej.

ALEKSANDRA KRUK
Uniwersytet Zielonogórski